

Yordam Kitap

İsmail Gezgin

Arkeolog, yazar, akademisyen. *Sanatın Mitolojisi, Homo Narrans, Uygarlaşan*
İştah yayımlanmış kitaplarından bazılarıdır.

GENÇLERLE
BAŞ BAŞA

MİTOLOJİ

Arkeoloji Müzesindeki Heykeller
Ne Anlatır?

İSMAİL GEZGİN

Yordam Kitap

Yordam Kitap: 427 • **Gençlerle Baş Başa: Mitoloji** • İsmail Gezgin
ISBN 978-605-172-558-1 • *Kitap Editörü:* Elif Aksu Kaya
Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç • *Birinci Basım:* Ağustos 2022
© İsmail Gezgin, 2022; © Yordam Kitap, 2021

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 44790)
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat: 3 34110 Cağaloğlu - İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • **W:** www.yordamkitap.com • **E:** info@yordamkitap.com
www.facebook.com/YordamKitap • www.twitter.com/YordamKitap
www.instagram.com/yordamkitap

Baskı: Pasifik Ofset (Sertifika No: 44451)
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1
Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2
34310 Haramidere / İstanbul
Tel: 0212 412 17 77

İçindekiler

Arkeoloji Müzesi Ziyareti	7
Aslan ve Koruma	10
Nekropolis ve Ölüm	11
Zeus ve Evrenin/Dünyanın Oluşumu	17
Apollon ve Geleceği Bilmek	25
Hermes, Ticaret ve Haberleşme	30
Athena ve Savaş	36
Aphrodite ve Aşk	45
Hades ve Tartaros	52
Poseidon ve Denizler	57
Artemis ve Doğum	63
Dionysos, Tiyatro ve Demokrasi	69
Asklepios ve Sağlık	79
Doğanın Cinleri ve Müzik	88
Amazonlar ve Kadın Nefreti	94

Arkeoloji Müzesi Ziyareti

Öğretmen, “Gelecek hafta müze ziyaretine gideceğiz,” dediğinde sıkıcı ve yorucu bir gün geçireceğimizi düşünerek itiraz etmiştim.

“Çağla,” demişti öğretmen, “lütfen itirazlarınızı ziyaretten sonra yap çünkü biliyorum ki çok seveceksin.”

Tarih kitabının Anadolu Uygarlıkları bölümünde yazılanların izlerini gözümüzle görecekmışiz, tarih bilincimiz pekişecek, estetik algımız gelişecekmiş. Öğretmen böyle söylemişti. Dahası, tarih ve arkeoloji gibi alanlar çok heyecan vericiymiş. Ne yalan söyleyeyim, öğretmen kendisi müzeye gitmek istediği için bizi de sürüklüyor diye aklımdan geçirmiştim. Bu ilk müze ziyaretim değildi. İlkokuldayken yine bir okul gezisiyle gitmiştik. Öyle kalabalıktık ki hiçbir şey görememiştik; loş koridorlarda bir heykelden öbürüne koşturmuş, bazılarının önünde fotoğraf çektirmek için sıraya girmiştik. Bu ziyaretten iki şeyi hiç unutmuyorum. Müze buz gibiydi, ayaklarım ve ellerim donmuştu. Bir de 2500 yaşında bir mumya görmüştük. Mısır’da yapılan kazılarda bulunup getirilmiş. Hem biraz korkmuştum hem de kalabalık arasından mummyayı daha iyi görebilmek için epeyce mücadele vermiştim. Bunun haricinde müze gezmekten çok da hoşlandığımı söyleyemeyeceğim. Öğretmen müze ziyareti deyince önceki ne benzer sıkıcılıkta bir gün geçireceğimizi sanmıştım.

Şimdi geriye dönüp baktığımda iyi ki gitmişiz diyorum. Bu defa çok farklıydı, belki liseyi bitiriyor olmamın da bir etkisi vardı, büyümüştüm ve ilgi alanlarım değişiyordu.

Cuma sabahı güzel bir gün olacağıın habercisi gibi güneşli ve sıcaktı. Bunu müzeye girdiğimde daha çok hissettim çünkü müzenin serinliği bu kez hoşuma gitmişti. Sadece bizim sınıfın katıldığı bir gezi olmasının da etkisi vardı, kalabalık değildik. Müzedeki her eserin önünde uzun uzun kalıp ne olduklarını ve neden yapıldıklarını anlamaya çalışıyorduk. Bir ziyaretçi gibi değil de kâşif gibiydik. Bugünü asıl güzelleştiren şey, gördüğümüz her eserin arkasında bir mitolojik öykünün yer aldığını öğrenmekti. Üstelik bu öyküleri anlatacak birisi de vardı. Öğretmenimizin bu müzede çalışan arkeolog arkadaşı bizi gezdirmeyi kabul etmişti. Gördüğümüz eserlerin ardındaki anlamı rehberimizle birlikte çözdük. Her şey o kadar etkileyiciydi ki müzeden ayrılırken arkeoloğun “Kimler arkeolog olmak istiyor?” sorusuna ilk el kaldıran bendim. Evet, arkeolog olmak, kazılara katılmak ve mitolojik dünyayı keşfetmek istiyorum. Öğretmenlerime göre, çalışkan bir öğrenciymişim, ileride rahatlıkla iş bulabileceğim ve iyi para kazanabileceğim bir meslek sahibi olabilirmişim. Ailem de farklı düşünmüyor ama ben müzedeki arkeoloğun dediklerine katılıyorum. İnsan yaşadığı her günü daha neşeli ve mutlu geçirmek için gerçekten merak duyduğu şeylerin peşine düşmeli.

O gün arkeolog şöyle demişti:

“Sevgili arkadaşlar, bir yıl sonra sınava girecek, üniversite ve meslek seçimi yapacaksınız. Unutmayın, çok uzun süre çalışacak, yıllarca her gün işe gideceksiniz. Sevmediğiniz, istemediğiniz bir işyerine her gün gitmek

mutsuzluk vericidir. Onun için kendinize uygun meslekleri seçmeli ve yaşamınızı sevince, neşeye dönüştürmelisiniz.”

Sabah müzeye vardığımızda arkeolog Zeynep bizi kapıda karşıladı. Öğretmenimiz arkadaşını bize tanıttıktan sonra sözü ona bıraktı.

“Günaydın arkadaşlar, müzemize hoş geldiniz. Ben arkeolog Zeynep. Eğer bana katılırsanız bugün sizi daha önce hiç gitmediğiniz, görmediğiniz bir dünyaya götüreceğim. Müze gezmenin ne kadar zevkli bir şey olduğunu göstereceğim size. Ancak bu konuda sizin de yardımınıza ihtiyacım var, aklınıza gelen bütün soruları bana sormalısınız ki bugün çok daha verimli ve güzel geçsin.”

Zeynep arkeoloji bölümünde okumuştı, asıl ilgi alanı da mitolojeydi. “İnsanlar mitolojik öykülerle çevreledikleri bir dünyada yaşıyorlar,” demişti. Hiçbirimiz tam olarak ne demek istediğini anlayamamıştık ama müzeye girince her şey değişti.

Knidos Arslanı, British Museum, MÖ 2. yy.

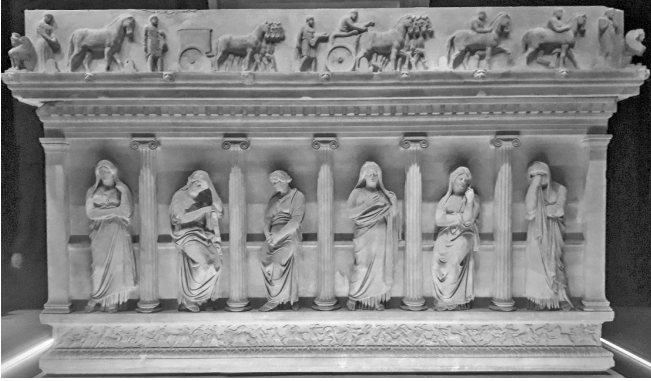
Aslan ve Koruma

Müzenin iki yanında iki aslan bulunan büyük kapısından içeri girerken, “Mermerden yapılmış olmasına rağmen bu aslanların insanları kötü güçlere karşı koruduklarına inanılıyordu. Onların her birinin içinde koruyucu güçler vardı. En azından insanlar böyle hayal ediyordu ve böyle olmasını istiyorlardı çünkü buna ihtiyaçları vardı,” dedi arkeolog.

Zeynep, insanların hayallerinde kurdukları bir dünyada gözle görünmeyen birçok güçle birlikte yaşadıklarını söylüyordu. Bu aslan heykelleri hareketsiz olsalar bile taşıdıkları güçlerle kötüler için caydırıcı oluyorlardı. Bu yüzden eskiden kentlerin, tapınakların, binaların girişine aslan yerleştirme geleneği vardı. Zeynep bunun bir masal dünyası gibi olduğunu söylüyordu, burada imkânsız denilebilecek hiçbir şey yoktu. O yüzden her şeyin mümkün olduğu bu dünyada taştan aslanların muhafız olması sürpriz değildi. “Tüm Akdeniz uygarlıkları buna inanıyordu, kötülerini ve onlardan gelebilecek felaketleri dışarıda bırakmak için buna benzer güçlü ve korkunç canavarları kapılara, sınırlara muhafız olarak koyuyorlardı.”

Nekropolis ve Ölüm

Uzun bir koridordan geçip ilk salona girdiğimizde bir sürü lahitle karşılaştık. İnsanlar öldüğünde bu lahitlerin içine yerleştiriliyor ve toprağa bu şekilde gömülüyorlarmış. Böylece ölen insanların bir başka dünyaya seyahat ettiğine ve orada sonsuza dek yaşayacaklarına inanıyorlarmış. Hatta insanları bir bebek gibi cenin pozisyonunda, kollarını ve dizlerini karınlarına toplamış şekilde yatırıyorlarmış. Sanki ikinci kez doğacaklarmış gibi. Zeynep insanların zihinlerinde canlandırdıkları bu hayalin mitlerle var olduğunu söyledi. Bir çeşit rüya gibi, her şeyin hikâyelerden ibaret olduğu bir dünya.

Ağlayan Kadınlar Lahdi, İstanbul Arkeoloji Müzesi, MÖ 4. yy.

Eski insanlar evrende kendileri için iki dünyanın olduğuna inanıyorlarmış: birincisi yaşadıkları somut dünya, ikincisi de öldükten sonra gidecekleri hayalî dünya. Binlerce yıl önce Batı Anadolu'da yaşayan insanlar bu hayali dünyaya *Tartaros* diyorlarmış. İçinde nehirlerin, ovaların, çayırların olduğu bu dünyada sonsuza dek yaşaya-

caklarını düşlüyorlarmış. Bu yeni dünyanın kuralları da varmış, insanlar hayatı nasıl yaşadıysa Tartaros'ta da ona uygun bir yaşam onları bekliyormuş. Kurallara uygun yaşayanlar, tanrılara saygılarını eksik etmeyenler öldükten sonra Tartaros'ta çok mutlu oluyormuş. İnançlara uygun yaşamayan ve tanrılarla iyi geçinemeyenler ise orada hep acı çekerek sonsuza dek yaşarlarmış. Buna o kadar inanıyorlarmış ki canlarının istediği gibi değil, tanrılarının istediği gibi davranıyorlarmış. Tanrılarının gözüne girebilmek için varlarını yoklarını harcayarak ve bütün güçleriyle çalışarak dev tapınaklar yapmışlar. Öldükten sonra da ekonomik durumlarına uygun bir mezara gömülerek Tartaros'a yolculuğa başlıyorlarmış. Az sayıdaki zenginler görkemli, kabartmalı mermer lahitler ve hatta anıtsal mezarlara gömülürken yeterince parası olmayanlar toprağa açılan bir çukura gömülüveriyormuş. Kralların ve yöneticilerin mezarları her zaman çok etkileyici ve büyük yapılmış çünkü onlar tanrılarının yeryüzündeki temsilcileri olarak düşünülüyormuş. Örneğin Mısır'daki piramitler krallar ve yöneticiler için yapılmışlar. Benzer şekilde Anadolu'nun birçok yerinde kral mezarları denen çok büyük, tapınak gibi mezarların olmasının nedeni de buymuş. O zamandan bu yana insanlar ne yaşarken ne de ölürken eşitlermiş. Saraylarda yaşayanlar öldüklerinde de mezarların en gösterişlisine gömülürken diğerlerinin sıradan hayatları, çok emek ve para gerektirmeyen mezarları varmış.”

Aklıma ilk gelen soruyu sordum:

“Peki bunları nereden biliyorsunuz? Eski insanların aklından geçen bunca şeyi sadece lahitlere bakarak nasıl anlıyorsunuz?”

“Bunları lahitlerden öğrenmiyoruz, mitoloji çalışan arkeologlar bu bilgileri derleyip topluyorlar. En çok da antikçağda yazılmış kitaplardan öğreniyoruz. Her şey eski insanların *mythos* adını verdikleri öykülerde anlatılıyor. Türkçede tam bir karşılığı olmadığı için bizim mitos dediğimiz, eski insanların inançlarını anlatan, günümüze dek ulaşmış çok sayıda öykü var. İnsanlar kendileri de dahil olmak üzere dünyadaki her şeyin neden ve nasıl var olduğunu bu mitlerle açıklamaya çalışmış. Mitler biraz rüyaya ya da masala benzer öykülerdir. Nasıl masalarda kediler konuşabilir, insanlar uçabilirse, mitlerde de hayal edebileceğiniz her şey gerçekleşebilir. Sihirli bir dünya sunarlar. İnsanlar kendi etraflarını bu hikâyelerle doldürmüşler. Yanıtları zor olan soruları mitlerle açıklamaya çalışmışlar. Örneğin “Dünya ya da hayat nasıl oluştu?” veya “İnsanın yaşamdaki amacı nedir?”, “Güneş nedir? Gezegenler, yıldızlar, ağaçlar, kuşlar nedir?” ve “Niçin varlar?” Tüm bunların nereden geldiklerini, nasıl olduklarını anlatan binlerce mit var. Bunların hepsi de insanların inançlarını, nasıl bir dünyada yaşadıklarını bize gösteriyor.”

“Bu müzede mumya var mı?” diye sormadan duramadım tabii.

“Evet, hemen arkanızda birkaç mumya var.”

“Bu mumyaların sırrı çözülebilmemiş mi? Neden yapmışlar?”

“Mumyalar bizim için sır değil. Onlar da insanların inançlarının yansıması olarak sıkça rastlanan bir ölü gömme biçimidir ve niçin yapıldıklarını biliyoruz. Çok uzun bir mitos ama hemen size özetleyeyim: Eski Mısır’da Osiris ve İsis tüm dünyayı yönetiyor, halkın ihtiyaç duyduğu her şeyi meydana getirip onlara uygarlığı öğretiyorlardı. Çok uzun bir zamandır Osiris tahttaydı

ve kardeşleri arasında homurdanmalar başlamıştı. Özellikle kardeşi Seth kendisinin hiç iktidara gelmediğinden şikâyetçiydi, o da Mısırlıların dünyasını yönetmek istiyordu ve Osiris'i ortadan kaldırıp tahta oturmak için bir plan yapmıştı. Ülkenin dört bir yanına haber salarak en büyük ustaları getirtmiş ve onlardan bir sandık yapmalarını istemişti. Çok değerli mücevherlerle süslenen bu sandık Osiris'in beden ölçülerindeydi. Bir tanrı bile olsa, bu sandığı gören herkes ona sahip olmak isteyecekti. Sandığın yapımı tamamlandığında Seth tüm tanrılara büyük bir şölen düzenledi ve Osiris'i de davet etti. Seth gururla sandığı konuklarına takdim ettikten sonra, onu içlerinden birisine hediye edeceğini söyleyince heyecan arttı. Ancak Seth'in bir koşulu vardı, sandığı hediye edeceği kişi sandığın ölçülerine uygun olmalıydı. Bunun üzerine herkes sandığın içine girip kendi ölçüsünü denemeye başladı. Sırası geldiğinde, Osiris istemeyerek de olsa sandığa girince, Seth ve onun yetmiş iki yardımcısı birden üstüne yüklenmiş ve sandığı kilitleyerek Nil Nehri'ne atmışlardı. Osiris'in içinde bulunduğu sandık bir süre Nil üzerinde yolculuk yaptıktan sonra, Biblos kenti önlerine kadar gelmişti. Burada bir *firavun ağacı* serpilip sandığı da içine alarak Osiris'i kurtarmış ve kısa sürede devasa boyutlara erişmişti. Bu ağacı görüp büyüklüğünden ve güzelliğinden etkilenen Biblos kralı Malkandros, onun kesilerek sarayına sütun olarak eklenmesini istemişti. Böylelikle içinde Osiris'in bulunduğu gizleyen ağaç, kralın sarayına kadar girmişti. İsis olanlar karşısında o kadar üzülmüştü ki saçlarını kesip elbiselerini parçalamış ve sandığı aramaya çıkmıştı. İçinde tanrıyı taşıyan ağacın kesilmesiyle ortaya çıkan koku çok etkileyiciydi ve bu söylenti kısa sürede İsis'in kulağına kadar varmıştı. İsis,